

the denial of the possibility of the existence of plural identities within the «body» of the nation as such.

The ideology of the American political nation in its historical context demonstrates a gradual transition from «white» racism to the protection of the rights of ethnic and racial minorities, and even «positive discrimination» in favour of the latter. The project of the American political nation has to find a balance between the universalism of human rights and its implementation in the conditions of a multiracial (and already almost bilingual) society of the modern United States.

Historically, the German model of nation-building has undergone many changes: from the Prussian paradigm of the ethnic nation (das Volk) to multiculturalism. At present, followers of a «constitutional-patriotic consensus» dominate German society and politics, favouring the priority of «shared values» as the basis of national unity.

In this regard, France and the United States represent two diametrical opposites, since the French project of nation-building implies a total cultural unification of heterogeneous elements, while the American project of a political nation historically balanced between the extremes of «white» racism, on the one hand, and the praise of immigration as a form of cultural «enrichment» on the other. Germany, for its part, is a kind of middle line between the two projects described above. However, the recent immigration crisis questions the effectiveness of the German model of multiculturalism.

The author concludes that all three projects of building and developing a political nation in a crisis of national identity of those who were traditionally considered «Americans», «French» and «Germans» as such, question the compatibility of the principles of political nation and unity of the political culture of society in the present-day globalizing world.

Key words: political nation, State, multiculturalism.

УДК 323.21

АБДАРАХМАН АЛБРНІ

ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Проаналізовано сутнісні характеристики перебігу сучасних конфліктів їх врегулювання та вирішення. Визначено, що конфлікти це особливий тип соціальної взаємодії, що характеризується протилежністю цілей, інтересів

© АЛБРНІ Абдарахман — аспірант кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка

і цінностей соціальних суб'єктів, властивий будь-якому суспільству. Доведено, що неминучість конфліктів у життєдіяльності суспільства обумовлена об'єктивною суперечливістю всіх сфер суспільних відносин й викликає актуальну потребу в подальшій розробці методів управління конфліктом, які призведуть до його врегулювання.

Визначено, що розуміння причин, структури і динаміки політичних конфліктів, освоєння демократичних механізмів їх врегулювання дають можливість зменшити деструктивний вплив конфліктів на соціальні процеси, дозволяють використовувати інноваційно-коригувальну функцію конфлікту з метою самовдосконалення суспільства. На основі аналізу соціальної дійсності автор націлює на перехід від ідеї придушення конфлікту до вироблення принципів та методів їх врегулювання.

Конфлікт розглядається не тільки з позицій визначення причин його виникнення, морально-етичних норм його функціонування і обґрунтування необхідності його розв'язання, а й з позицій визначення змістовних підстав його розвитку, методів і засобів управління ним.

Ключові слова: конфлікти, політичні конфлікти, політика, парламент, парламентський конфлікт, теорія конфлікту.

Albrini Abdarahman. Political conflicts: theoretical aspects

The article concerns that the settlement and resolution of conflicts is impossible without understanding of their essential characteristics. Accordingly, there is a need for complex analysis of content, structure and dynamics of political conflicts in modern Ukrainian society. Conflict, as a special type of social interaction, characterized by the opposite of goals, interests and values of social actors inherent in any society. The inevitability of conflicts in society life, due to objective contradictions of all spheres of public relations, caused the actual need to further develop the methods of managing the conflict, which will lead to its settlement. The theory of conflict, developing throughout history within the framework of political science, in our century has received its fundamental justification and design.

The conflict was considered not only in the position of determining the reasons of its origin, the moral and ethical norms of its functioning and substantiation of the necessity of its solution, but also from the position of definition of substantive grounds of its development, methods and means Management.

Key words: conflicts, political conflicts, politics, Parliament, parliamentary conflict, conflict theory.

Особлива роль конфлікту в житті суспільства й відповідна значимість його вивчення, створили об'єктивні передумови для виникнення самостійної галузі наукового знання на стику філософії, соціології, політології, психології, що отримала

назву конфліктології. Саме вона покликана пізнати закономірності виникнення, розвитку та врегулювання конфліктів, шукати шляхи максимального зниження їх негативних наслідків. Виходячи ж з актуальності політичних конфліктів в життєдіяльності світової спільноти, особливе місце в цій галузі наукового знання займає політична конфліктологія.

Зіткнення, війни, породжені релігійними, ідеологічними, етнічними, політичними та іншими розбіжностями, спалахували на всьому протязі історичного розвитку між, класами, державами і їх об'єднаннями.

Конфлікт, як особливий тип соціальної взаємодії, що характеризується протилежністю цілей, інтересів і цінностей соціальних суб'єктів, властивий будь-якому суспільству. Історичний розвиток відбувається через безперервний процес виникнення й вирішення протиріч і конфліктів.

Звертаючи увагу на ретроспективу, можна відзначити, що політичні конфлікти, можуть бути забарвленні не лише політичними проблемами. Конфлікти, найчастіше релігійній чи економічній, зазвичай носять політичний характер, а виходячи з даного положення, вирішення таких конфліктів відбувається на основі політичного курсу держави¹.

Це особливо характерно для сучасного етапу суспільного розвитку, коли світ вступив в епоху глобальної нестабільності, що супроводжується зміною співвідношення сил і зіткненням інтересів акторів як на міжнародному, так і національному рівнях.

Значимість теми дослідження стосовно українського суспільства визначається його системною трансформацією, що обумовило високий динамізм та конфліктогенність соціально-політичних процесів, що відбуваються на території країни. Зміна політичного режиму, перерозподіл власності, злам старої і формування нової системи соціальної стратифікації, зміна розстановки соціальних й політичних сил — все це породило безліч політичних конфліктів². Сама життєздатність українського суспільства під натиском конфліктів зазнала серйозного випробування.

Політичні перетворення в українському суспільстві ускладнюються суперечливим впливом глобалізаційних викликів. Глобалізація, з одного боку, динамізує всі суспільні процеси, а з іншого - поглиблює існуючі диспропорції соціально-економічного розвитку³. Взаємодія внутрішніх і зовнішніх викликів, посилення конфліктних взаємодій у всіх сферах суспільного життя визначили багатосторонню природу соціально-політичних конфліктів в українському суспільстві. Різноманітні конфлікти стимулюють і посилюють один одного, що викликає додатковий ефект синергетичної властивості.

Найбільший внесок в теорію політичного конфлікту зробили Аристотель, М. Вебер, Д. Віко, Т. Гоббс, К. Дарендорф, М. Макіавеллі, К. Маркс, А. Токвіль.

В Україні специфіку конфліктів у політичній сфері вивчають: К.А. Ващенко, Ф.М. Кирилюка, В.А. Корнієнко, Д.С. Лікарчук, Д.Н. Мацкевич, М. Росенко, Н. Пророчуа.

Незавершеність процесів системної трансформації українського суспільства, глибина і стійкість соціальних та політичних протиріч свідчать про те, що ще тривалий час вивчення політичних конфліктів залишатиметься актуальною темою як з теоретичної, так і з практичної точок зору⁴.

Нерозуміння або ігнорування владними структурами проблем, стримування їх в латентному, неінституціональному стані загрожує, як показав недавній радянський досвід, вибухонебезпечними формами «прориву» конфліктів⁵. У свою чергу, розуміння причин, структури і динаміки політичних конфліктів, освоєння демократичних механізмів їх врегулювання дають можливість зменшити деструктивний вплив конфліктів на соціальні процеси, дозволяють використовувати інноваційно-коригувальну функцію конфлікту з метою самовдосконалення суспільства.

Вивчення соціальної дійсності на основі конфліктологічної парадигми дозволяє розкрити причини виникнення, закономірності розвитку і функціонування політичних конфліктів, націлює на перехід від ідеї придушення конфлікту до вироблення принципів та методів їх ефективного врегулювання,

допомагає уникнути попаданню в чергову утопію «безконфліктного» єдності й згоди.

Складність процесів системної трансформації, поляризація соціальної структури і низький рівень довіри громадян до політичних інститутів стимулюють збереження більш високого ступеню конфліктогенності українського суспільства в порівнянні з державами з усталеними політичними і соціально-економічними системами. Протягом останніх десятиліть суспільного розвитку з усією очевидністю висвітили необхідність наукового осмислення та розробки принципів і механізмів врегулювання конфліктів з урахуванням української специфіки.

Врегулювання та вирішення конфліктів неможливо без розуміння їх сутнісних характеристик. Відповідно існує потреба в комплексному аналізі змісту, структури і динаміки політичних конфліктів в сучасному українському суспільстві.

Слід відзначити, особливий різновид політичних конфліктів — конфлікти між центральними, регіональними та місцевими органами державного управління. В основі таких конфліктів лежить неспівпадіння специфічних інтересів населення окремих територій. Територіальна та фізична рівнобіжність поглядів органів управління стимулює протиріччя в підходах до реалізації рішень як загальнодержавного масштабу, так і місцевого значення⁶.

Прийдешні покоління будуть розглядати ХХ с. як найбільш войовничий та жорстокий. Вперше конфлікти в крайній формі свого прояву (збройні) охопили практично всю нашу планету, використовуючи при цьому, всі наявні ресурси. Війна перестала бути заняттям обмеженого числа професіоналів й перетворилася в колосальне підприємство, що залучає все населення конфліктуючих сторін⁷.

Як ми вже відзначали, особливе становище в класифікаційному ряді конфліктів займає політичний конфлікт. Сфера політики - це область не тільки постійної, а й підвищеної конфліктності в порівнянні з іншими сферами суспільного життя⁸. Її джерело криється в самій природі політичних відносин як відносин влади, заснованих на пануванні одних і підпорядкуванні інших, на пере-

важання одних людей і їхніх інтересів над іншими, що загрожує зіткненнями та протиборством. Саме політична сфера життєдіяльності суспільства дала історії переважну кількість конфліктів й застосування в ході них збройного насильства.

Сучасне ослаблення глобального політичного протистояння в світі, поглиблення інтернаціоналізації господарсько-економічних і культурних зв'язків держав, що відбуваються на тлі стрімкого науково-технічного прогресу, стали реальними тенденціями світового розвитку⁹.

Однак і сьогодні розв'язання суперечностей політичного процесу спирається не тільки на цивілізовані засоби — норми міжнародного права, демократичні принципи управління державами та міжнародними справами. Як і раніше, істотне місце в цьому процесі займають найбільш гострі конфронтаційні методи, в тому числі і з використанням збройного насильства. Більш того, кількість збройних конфліктів отримало тенденцію до збільшення: в порівнянні з минулим сторіччям. Різке зростання числа та масштабів локальних і регіональних політичних збройних конфліктів не виключає можливості переростання їх при певних умовах в новий різновид конфлікту.

Серйозну загрозу світу представляє загострення проявів сепаратизму, релігійного фанатизму і фундаменталізму, екстремізму і тероризму в різних регіонах світу, в тому числі поблизу українських кордонів¹⁰. Сучасний стан соціально-політичних відносин в Україні, можна охарактеризувати як «зону лиха» з комплексним характером пережитої кризи, яка виникла під впливом внутрішніх і зовнішньополітичних чинників¹¹.

Варто відмітити, що різко зросла кількість, розширилися масштаби, посилилася інтенсивність як внутрішніх, так і міжнародних політичних конфліктів, які найчастіше функціонують із застосуванням збройного насильства. Поряд з цим, постійні суспільні зміни об'єктивно ініціюють зміни в характері зародження і розвитку політичної конфронтації, еволюцію застосовуваних в ході неї методів і засобів. Звідси, зростає необхідність наукового осмислення, уточнення і оцінки змістовних аспектів політичного конфлікту, нових

внутрішньополітичних і геополітичних факторів, що ініціюють зміну місця і ролі політичного конфлікту в сучасному історичному процесі.

Реальні політичні конфлікти, в тому числі і збройні, що проходять як всередині України, так і за її межами, актуально переосмислити й оцінити по новому існуючі загрози. Більш того, потрібне постійне уточнення і прогнозування небезпек та загроз виникнення збройної політичної конфронтації. Це, в свою чергу, практично неможливо без:

— постійного уточнення методологічних основ теорії політичних конфліктів;

— науково-теоретичної розробки проблем управління конфліктами;

— прогнозування їх виникнення, функціонування та можливих наслідків¹².

Вирішення цих завдань вимагає глибокого теоретичного знання, проникнення в розуміння сутності політичного конфлікту, особливостей сучасного суспільного процесу.

Неминучість конфліктів в життєдіяльності суспільства, обумовлена об'єктивною суперечливістю всіх сфер суспільних відносин, викликала актуальну потребу в подальшій розробці методів управління конфліктом, що призведуть до його врегулювання.

Теоретичне обґрунтування методик управління конфліктом здатне надати практичну допомогу політикам в пошуку ефективних неозброєних засобів врегулювання політичних конфліктів будь-якого рівня, що знижують рівень руйнуючих наслідків конфліктних відносин¹³. Актуальність цього положення постійно зростає у зв'язку з тим, що спостерігається тенденція зміни характеру протікання політичної конфронтації, особливо із застосуванням збройного насильства.

Поряд з розробкою найбільш ефективних методів врегулювання конфліктів актуальним залишається вирішення проблеми їх запобігання - недопущення переростання в стадію практичних дій, що найбільшою мірою дестабілізує суспільство¹⁴. Зростаюча актуальність цього вимагає, в свою чергу, постійно-

го аналізу поточних суспільних змін, що ініціюють соціально-політичну конфронтацію.

З вище відзначеного, ми розуміємо, що дослідження загальнотеоретичних й прикладних проблем політичного конфлікту в сучасних умовах стає необхідним як в теоретичному, так і практичному плані. Відповідно до цього, кожній людині, необхідне знання науково обґрунтованих оцінок ролі політичних конфліктів в сучасних умовах, визначенні місця збройних сил та запобіганні, функціонуванні та врегулюванні конфліктів. Разом з тим, вітчизняна конфліктологія (в тому числі і військова) знаходиться ще в стадії свого становлення, що особливо актуалізує необхідність подальшої розробки теоретичних проблем політичних конфліктів. Це, в свою чергу, буде сприяти якнайшвидшому створенню вітчизняної конфліктологічної школи.

У той же час необхідно відзначити, що теоретичне дослідження політичного конфлікту, аж до нинішнього століття, проходило головним чином на основі аналізу проблем застосування насильства, перш за все військового.

Розглядалися окремі види і форми насильства (особливо війна), закономірності та особливості їх зародження і функціонування у взаємозв'язку з конкретними соціально-історичними умовами. Як така політична конфліктологія з'явилася вже після закінчення другої світової війни і, пройшовши нелегкий шлях свого становлення, зайняла одне з провідних місць серед політичних наук і наукових знань сучасності¹⁵.

Вперше термін «концепція конфлікту» в наукову літературу введений Г. Зіммеlem, який розглядав конфлікт як одну з форм соціалізації, вважаючи його психологічно обумовленим явищем¹⁶.

Проблеми політичного конфлікту при вирішенні нагальних завдань сучасного мінливого і суперечливого історичного процесу стали одними з головних, які зачіпають корінні інтереси всіх країн і народів, всієї світової цивілізації. Вплив цієї проблеми (в ряду інших глобальних проблем сучасності) на життя всієї світової спільноти постійно зростає. Це зростання обумовлене, перш за все, переважним використанням збройного

насильства при вирішенні об'єктивно виникаючих протиріч соціально-політичного життя і постійно зростаючої міццю засобів збройної боротьби, що веде до непоправних і численних жертв і руйнувань¹⁷. У той же час стрімко змінюються умови суспільного життя, що закономірно викликають зміни в характері зародження і функціонування конфлікту, методах та засобах його ведення і врегулювання.

В силу цих об'єктивних обставин нинішнього етапу розвитку історичного процесу важливо зосередити зусилля, з одного боку, на дослідженні еволюції характеру функціонування політичного процесу як невід'ємного елементу суспільного життя, а з іншого - на виробленні конкретних практичних напрямів і методів щодо запобігання та врегулювання конфлікту.

Виходячи з такого розмаїття політичних конфліктів і їх компонентів, можна зробити висновок, що кожен конфлікт своєрідний і неповторний, тому неможливо знайти один єдиний спосіб по врегулюванню всіх конфліктів взагалі. Однак пошук технологій регулювання політичних конфліктів спирається на рішення ряду універсальних завдань:

- перешкодити виникненню конфлікту, попередити його зростання на ранніх стадіях ескалації політичних конфліктів;

- вивести всі приховані, латентні конфлікти у відкриту форму з метою уникнути раптового розвитку неконтрольованих процесів;

- мінімізувати ступінь соціального збудження, що викликається політичним конфліктом, не допустити його поширення на інші сфери суспільства;

- врахувати численні внутрішні та зовнішні чинники: ступінь відкритості політичної системи, рівень згуртованості конфліктуючих груп, їх силу, характер залученості населення в конфлікт, емоційні аспекти поведінки лідерів і їх прихильників, а також культурно-історичні, соціально-економічні, етно-національні та інші особливості суспільства¹⁸.

Отже, аналіз історичної рефлексії соціального конфлікту показав, що цей феномен суспільного життя став проблемним як з точки зору практичного подолання, так і з позиції його

теоретико-методологічного обґрунтування буквально з моменту його усвідомлення людиною. Практично всі видатні вчені та мислителі, що працювали в області рефлексії політичного розвитку, в тій чи іншій мірі торкалися питань, пов'язаних з суперечливістю суспільного розвитку, конфліктними відносинами і пов'язаним з ними насильством.

Теорія конфлікту, розвиваючись протягом всієї історії в рамках політичної науки, в нашому столітті отримала своє фундаментальне обґрунтування і оформлення.

Конфлікт став розглядатися не тільки з позицій визначення причин його виникнення, морально-етичних норм його функціонування і обґрунтування необхідності його розв'язання, а й з позицій визначення змістовних підстав його розвитку, методів і засобів управління ним.

Особливо значимою в ХХ ст. стала теорія політичного конфлікту, проблема функціонування і дозволу якої стала найбільш актуальною, придбала ранг загальнолюдської та глобальної. Дослідники політичного конфлікту в якості обґрунтування його зародження й функціонування висувають безліч точок зору, вибір яких багато в чому залежить від соціально-політичної ситуації, ступеня і співвідношення розвитку сфер життєдіяльності суспільства, ідеології. Разом з тим, все більше і більше конфліктологи сучасності схиляються до думки, що причини конфлікту полікаузальні, вимагають всебічного обліку всіх аспектів життєдіяльності людства і залежать від конкретних обставин, що склалися: об'єктивного і суб'єктивного спрямування.

1. Лікарчук Д.С. Особливості конфлікту в політичній сфері. Гілея. Київ.: ПП Видавництво «Гілея», Вип.83. С. 356. 2. Гордієнко М.Г. Політичний конфлікт як засіб існування соціуму. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 41. (підсерія «Курасівські читання»). С. 8. 3. Там само. С. 11. 4. Литвин В. Сучасна Україна у дзеркалі суспільно-політичних конфліктів. *Урядовий кур'єр*. 23.11.2002. URL: http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/LIBRARY/vistupi/litvin/uradk_02_11_23.html. 5. Там само. 6. Лікарчук Д.С. Класифікація політичних конфліктів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2014. Вип. Спец. вип.

С. 389. 7. Росенко М. Політичні конфлікти в Україні. *Віче*. 2009. № 16. <http://www.viche.info/journal/1596/>. 8. Гордієнко М.Г. Цит. праця. С. 11. 9. Литвин В. Цит. праця. 10. Росенко М. Цит. праця. 11. Лікарчук Д.С. Класифікація політичних конфліктів. С. 390. 12. Литвин В. Цит. праця. 13. Там само. 14. Рікер П. Навколо політики. Київ: Дух і літера, 1995. С. 62. 15. Росенко М. Цит. праця. 16. Лікарчук Д.С. Класифікація політичних конфліктів. С. 388. 17. Росенко М. Цит. праця. 18. Литвин В. Цит. праця.

Abbrini Abdarahman. Political conflicts: theoretical aspects

The article concerns that the settlement and resolution of conflicts is impossible without understanding of their essential characteristics. Accordingly, there is a need for complex analysis of content, structure and dynamics of political conflicts in modern Ukrainian society. Conflict, as a special type of social interaction, characterized by the opposite of goals, interests and values of social actors inherent in any society. The inevitability of conflicts in society life, due to objective contradictions of all spheres of public relations, caused the actual need to further develop the methods of managing the conflict, which will lead to its settlement. The theory of conflict, developing throughout history within the framework of political science, in our century has received its fundamental justification and design.

The conflict was considered not only in the position of determining the reasons of its origin, the moral and ethical norms of its functioning and substantiation of the necessity of its solution, but also from the position of definition of substantive grounds of its development, methods and means Management.

The complexity of the processes of system transformation, the polarization of the social structure and the low level of trust of citizens in political institutions stimulate the preservation of a higher degree of conflictogenity of Ukrainian society compared with states with established political and socio-economic systems.

Especially significant in the XX century. Became the theory of political conflict, the problem of functioning and resolution which became the most relevant, has become rank of universal and global. Researchers of the political conflict as the basis for its origin and functioning put forward many points of view, the choice of which largely depends on the socio-political situation, the degree and the ratio of development of spheres of society, ideology. At the same time, more and more contemporary conflict scientists tend to believe that the causes of the conflict are complex, require a comprehensive account of all aspects of human life and depend on the specific circumstances that have developed: objective and subjective direction.

Key words: conflicts, political conflicts, politics, Parliament, parliamentary conflict, conflict theory.